

GYENES László – HÓDOS Gábor*

Csernova emlékezete

(Memory of Csernova.)

Absztrakt

Az 1907. X. 27-én Csernován eldőrdült csendőr sortűz témáját többen és többféle módon vizsgálták már. A tanulmány szerzői igyekeztek prekoncepciómentesen, a történelmi dokumentumok fényében értékelni az eseményeket. Nem ideológiai indíttatású írásmű készült, hanem az objektív történelemszemlélet talaján nyugvó, a történelmi valóságot hűen tükröző alkotás elkészítésére törekedtek a szerzők. Ebből fakadóan a konkrét események mellett néhány olyan lényeges tényező bemutatására is sor került, amelyeknek az ismerete elengedhetetlen a korabeli körülmények megértéséhez.

Kulcsszavak

Magyar Királyi Csendőrség ; Csernova ; 1907. X. 27. ;
Andrej HLINKA ; tömegoszlatás

Abstract

Topic of gendarmerie gunfire, which broke out in Csernova on Oct 27, 1907, has been studied by several people in several ways. The authors of the study seek to evaluate events in a light of preconceptions, in the light of historical documents. It was not an ideologically motivated piece of writing that was made, but the authors sought to create a work based on an objective view of history and faithfully reflecting historical reality. As a result, in addition to the specific events, some important factors were presented, the knowledge of which is essential for understanding the circumstances of the time.

Keywords

Hungarian Royal Gendarmerie ; Csernova ; Oct 27, 1907. ;
Andrej HLINKA ; crowd dispersal

*GYENES László

- Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (ORCID)

<https://orcid.org/>

Institutional attachments

= Szerző intézményi kötődései :

- Bertalan Szemere Scientific Society

of History of Hungarian Law Enforcement = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

@: Gyenesl@freestart.hu

HÓDOS Gábor

- Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító (ORCID)

<https://orcid.org/>

Institutional attachments

= Szerző intézményi kötődései :

- Bertalan Szemere Scientific Society

of History of Hungarian Law Enforcement = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

@: hodosg69@gmail.com

DOI : [10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.19-62.p](https://doi.org/10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.19-62.p)

Az 1907. X. 27-én csernován 113 éve eldőrdült sortűz olyan tanulságokat rejt, amelyek figyelmet érdemelnek a XXI. század olvasóitól is. A csernovai esemény egyfelől része a magyar és szlovák közös történeti múltnak, azon-ban nem egyenlő mértékben és nem egyenlő súllyal,¹ másfelől a modern kori szlovák történelem egy rendkívül fontos elemét képezi.² Ezt jeleníti meg a településen áthaladó út neve: Mártírok útja, az áldozatok emlékműve és az évfordulós állami ünnepek. Magyar oldalról nézve azonban egy ténylegesen elfelejtett esemény, hiszen nemcsak a magyar történeti emlékezetből hiányzik, de még a korszakkal foglalkozó szakirodalom is csupán megemlíti.

A csernovai történet résztvevői

Az események hátterében mélyen meghúzódó konfliktusokhoz és társadalmi feszültségekhez képest az újságolvasó közönség a felszínnel, egy konkrét eseménnyel szembesült a napilapok hasábjain. A szerzők vérmérsékletüktől és az újság politikai beállítódásától függően hol véres zendülésnek, hol vérfürdőnek, máskor szerencsétlenségnek vagy tragikus eseménynek nevezték a Csernován történteket. Minden beszámoló ismertette az eset résztvevőit, azaz a kivégeztelt csendőröket és a nagyrészt a falu lakóiból összeverődött tömeget, amelyek az utcán álltak szemben egymással. Mai szóhasználatlaltól élve, a fegyveres rendfenntartó erők felszólítás után célzott lövéseket adtak le a tömegben hangadóként, illetve kiemelkedően agresszívan, a közigazgatási és egyházi hatóság képviselőit követ dobáló személyekre.

A csernovai események bemutatásához és a karhatalom ott jelenlévő tagjai viselkedésének megértéséhez nélkülözhetetlen a rendvédelmi szervezet, valamint a csendőr szónak, mint kifejezésnek a Kárpát-medencében való használata elterjedésének rövid bemutatása.

A „csendőr” fogalmat a HABSBURG állam a franciáktól vette át. A XIX. század közepén és a neoabszolutizmus időszakában még a régies „zsandár” kifejezés volt használatos.³ Mindkét kifejezés a „gendarmes” elnevezésből eredeztethető. Szerepük a zsoldosok megjelenését követően vált szükségessé az állami hatalom biztosítása céljából. Feladatuk a rendfenntartás volt.⁴ A XVIII. században a

napóleoni csendőrség (Gendarmerie Nationale) a Maréchaussée féle hagyományok alapján rendelkezett azokkal a tulajdonságokkal, melyek a szervezeti felépítés, a belső függelmi viszonyok és a biztosított hatáskör alapján a ma ismert feladatkörének ellátására alkalmassá tették, és amelyek a világ többi csendőr szervezetét is jellemzik. E szervezet a HABSBURG birodalomban is, mint a világ minden pontján kettős alárendeltségben végezte a szolgálatát: a honvédelmi (hadügyi) és a belügyi tárca felügyelte tevékenységét. Amellett, hogy karhatalmi csapaterős tevékenységet, határőrizeti teendőket és katasztrófa-elhárítási feladatokat látott el, katonai harcbiztosítással együtt, alapvetően a közrendvédelmi és a bünygyi munkája volt meghatározó.⁵

A Magyar Királyi Csendőrség nem az első csendőr szervezet, amely a Magyar Királyság területén működött. Az 1848-1849-es forradalmak Európa-szerte megerősítették, hogy szükséges további rendfenntartó alakulatokat létrehozni. A Magyar Királyság területén a forradalom és szabadságharc leverését követően — a Lombardiában és Dél-Tirolban már fennálló rendszer mintájára — építették ki a HABSBURG birodalom neoabszolutizmusának császári csendőrségét.⁶ Az 1849. VI. 8-án kiadott császári rendelet indította meg az egész birodalom területén a zsandár ezredek szervezését, a hadsereg-főparancsnokság a pozsonyi főhadiszálláson 1849. VI. 22-ei keltezéssel bocsátotta ki hirdetményét, amely bejelentette az országos csendőrség (Gendarmerie) felállítását.⁷ Az 1849 júliusában meghatározott elveknek megfelelően augusztusban kezdte meg működését a pozsonyi, majd 1850. januárjában a győri csendőr ezred. Az 1850. I. 18-án kibocsátott császári pátens 16 ezred felállításáról rendelkezett a teljes birodalom területén. A testület élére Franz Johann KEMPEN von Fichtenstamm-ot nevezték ki felügyelőnek. 1859-ben jelentősen átszervezték a testületet, a létszámcsoökkentés mellett a közrendvédelmi feladatkör a helyi önkormányzatok hatáskörébe került.⁸ 1867-ben a HABSBURG birodalmi császári csendőrség magyarországi alakulatait megszüntették a Magyar Királyságban. A horvát-szlavóniai és az erdélyi országrészekben azonban — ezen országrészek bizonyos mértékű önállósága következtében — a zsandárság a közös hadsereg kötelékébe tagolva változatlanul folytatta működését.

dését, amelyet még a magyar kormány is évi 3 000 Ft-tal támogatott.⁹ Az 1870-es években vált nyilvánvalóvá, hogy a pandúri rendszer nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, mivel a közrend kaotikus állapotba került. Ezért rendkívüli ideiglenes meghatalmazottként királyi biztosokat küldtek ki a legkedvezőtlenebb közbiztonsági helyzetbe került vármegye-csoportok élére, a királyi biztosok drákói módszerekkel ugyan, de eredményesen működtek, azonban hivatásuk teljesítése után az anarchia visszarendeződött.¹⁰ Ezért a központi vezetés szükségét látta annak, hogy a korabeli magyar rendvédelmi modellt a magyar csendőrség létrehozásával átszervezze.

1880 augusztusában, amikor TISZA Kálmán a minisztertanács elé terjesztette a testület létrehozásának a tervezetét, csak abban volt vita, hogy melyek legyenek a testületbe belépés feltételei. A Magyar Királyi Csendőrség felállítására vonatkozó 1881. évi törvénycikk a testület legénységi állományát katonaviselt egyénekből igyekezett kiegészíteni.¹¹ A testület személyi állományának a feltöltése és utánpótlása tekintetében a közös hadsereg¹² a haditengerészet és a honvédség kiszolgált altisztjeit, a hadkötelezettségüknek eleget tett önkénteseket, a hadseregbe önkéntesen belépő tartalékosokat és póttartalékosokat, valamint az önkéntesen belépő honvédeket vették figyelembe.¹³ A testületbe történő felvétel kritériumai szigorúak voltak:

„1-őr magyar honos legyen;

2-ór feddhetetlen erkölcsi magaviselet és megfelelő szellemi, képességek mellett tisztességes és ildomos magatartással bírjon;

3-ór 20 évesnél ifjabb és 40 évesnél idősebb ne legyen;

4-er nőtlen vagy gyermek nélküli özvegy legyen;

5-őr tökéletes hadiszolgálat-képesség mellett legalább 163 cm testmagassággal bírjon;

6-ór a szolgálati magyar nyelven kívül lehetőleg még azon vidék nyelveinek egyikét ismerje, melynek területén, mint csendőr működni, hivatva leend és

7-er olvasni, írni és számolni tudjon. „¹⁴

A 6. pontban előírt helyi nyelv ismerete a csernovai történet politikai, vagy inkább közhangulati utóhatása szempontjából bír jelentőséggel. Ellentétben a sovíniszta színezetű beszámolókkal a csendőri fegyverhasználattal járó eseménynél a hét csendőrből öt fő bizonyítottan tót származású volt.¹⁵ A legénység anyanyelvi megoszlásához 1884-es adatok adnak támpontot, nagy valószínűséggel húsz évvel később sem mutatott lényeges különbséget ez az adat. Az V. csendőr kerületben, ahová Cser-

nova tartozott, a településen magyar nemzetiségű 404 fő, német 126 fő, román 52 fő, tót (szlovák) 171 fő, egyéb nemzetiségű pedig 3 fő volt, így az összlétszám 756 főt tett ki.¹⁶

Szükséges a lőfegyverhasználat feltételeinek ismertetése is, ugyanis a korabeli sajtó (mind a nemzetiségi, mind a magyar) eltérően értelmezte a szabályokat. A szolgálati utasítások értelmében tartalmilag ugyanazon jogok illették meg a szolgálatban lévő csendőrt, mint a katonai őrköt.¹⁷ Ezek a jogosítványok a következők voltak:

„A szolgálatot teljesítő csendőrt fegyverének használatára mindenki ellen jogosítva van:

1. aki a csendőrt erőszakosan megsérti vagy támadással veszélyesen fenyegeti;

2. a felfegyverzett és tetten ért gonosztevő vagy alapos gyanúval felfegyverzett egyén, aki az előzetes felszólítás dacára önként nem adja meg magát, vagy vonakodik védett helyzetéből előjönni;

3. aki figyelmeztető utasításainak, őt szolgálata teljesítésében meggátlandó, tettelesen ellenszegül;

4. aki mint veszélyes gonosztevő a csendőrség által letartóztatandó vagy letartóztatás (elfogatás) végett üldöztetik, elfogatik vagy őrizete alá adatik és bár erőszakos ellenállás nélkül, de a megállításra célzó fenyegető rákiáltás daczára elfut, - ha visszatartóztatására más mód nem létezik;

5. aki háború vagy ostromállapot idején magát gyanússá teszi és a felhívásra kielégítő válasz nélkül elszalad.”¹⁸

Csernován feldühödött tömeget kellett megfékezni, így a tényleges megsértés, a támadással veszélyes fenyegetés, esetleg a figyelmeztetésnek való tettelesen ellenszegülés vehető számításba. Mindegyik esetben fennállt a fegyverhasználat jogszerűsége.

Érdemes arról is szót ejteni, hogy milyen fegyverekkel rendelkezett az a csendőrt csapat, amely részt vett az eseményekben. A csendőri vezetés 1906-ban a régi fegyverzet lecserélését kezdeményezte. ennek keretében a testületnél a Mannlicher karabélyok használatára tértek át. A legénység számára rendszeresített lőfegyver a Mannlicher karabély volt, amely töltőfogás alkalmazása nyomán egyeslövés leadására volt alkalmas a tárbán elhelyezett lőszernek számának megfelelően. A Magyar

Királyi Csendőrség a Fegyver- és Gépgyártó Vállalattól 11 000 Mann-licher puskát vásárolt a Kropatschek-ek helyébe, valamint a töltényeket a WEISS Manfréd gyártól szereztek be, hogy ezáltal is a magyar ipart támogassák.¹⁹ **(I.sz. melléklet)**

Ezeket a beszerzéseket a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határozta meg. A beszerzett löszerek úgynevezett béketöltények voltak, amelynek humanitás szempontjából volt jelentősége. A szórás kép így kisebb, az átütő erő pedig csekélyebb volt. Ezért az esetleges fegyverhasználat során kevesebb ember életét veszélyeztethette az ilyen típusú löszér használata. A töltényekkel külön kísérletet is végeztek, annak a céljából, hogy azok hatását tárgyakon és állatokon is kipróbálják.

A tesztelés során a lövedék 33,5 cm-re hatolt be a puha fába. Az élő szervezetre gyakorolt hatását lovakon végezték, olyan következtetésre jutván, hogy az új töltények roncsoló ereje csekélyebb a réginél, átütő ereje révén két egymás mögött álló szerves lényt megsebez. Ilyen mannlicher fegyverekkel vonultak ki a csendőrök a helyszínre.²⁰

A csernovai eseményekhez vezető úton nem szabad elfeledkezni a szlovák nemzeti mozgalom XIX. századi végi megerősödéséről sem. Költők, írók, egyházi szolgálok voltak a legfőbb szószólói ezeknek a mozgalmaknak. Az 1867. évi nemzetiségi törvény sem elégítette ki őket, nagyobb önállóságra vágytak. A nyelvhasználatban is előrelépést szerettek volna elérni, noha az Osztrák-Magyar Monarchiában az írni-olvasni tudók aránya lényegesen nagyobb volt, mint a környező országokban. A népoktatás hatására 1910-ben (amely a vizsgált eseményhez legközelebb eső időpont) az írástudók aránya az összlakossághoz viszonyítva 69% volt.²¹

Az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségi megoszlását érzékelteti a mellékelt táblázat. **(II.sz. melléklet)**

Az 1910. évi statisztikai felmérés adatai szerint Magyarország területén a relatív magyar többség 54% volt. A tót nyelvűek közel kétfélmillió fővel, főleg az északi, a felvidéki megyékben éltek.²² Csernován is — amely Rózsahegy járás részét képezte — döntő többségben szlovák lakosok éltek. Ezt a települést az 1885-ös adatok szerint 1 200 fő lakta, ebből 880 fő volt római katolikus vallású. Az 1910. népszámlálás adatai sze-

rint pedig 1 269 lakosból 1 239 volt tót anyanyelvű, vallását tekintve pedig 1 261-en voltak római katolikusok.²³

A nemzeti identitás megerősödése mellett a függetlenség — főleg kulturális és politikai téren igényelt — legalább két további konkrét tényezőt érdemes figyelembe venni, amely a helybeliek általános érzületét befolyásolta. Az egyik a Lex-Apponyi, amely kötelezővé tette a többségben lévő felekezeti elemi iskolákban a magyar nyelv eredményes (írás, olvasás és beszédbeli) oktatását.²⁴ A nemzetiségi vezetők ebben az elmagyarosítást látták, mert véleményük szerint ellentétben állt az egyházi önállósággal és az 1868. évben kinyilvánított általános alapjogokkal. 1868-ban ugyanis kinyilvánították, hogy a nemzetiség megőrzése és ápolása érdekében az államban használt nyelvek egyenjogúak, a saját anyanyelven történő oktatást egy második nyelv tanulásának kényszere nélkül kell megvalósítani.²⁵

A másik tényező már a politika területére mutat, és a pánszláv mozgalomhoz kapcsolható, annak magyar részről történt elítéléséhez. A nemzeti és kisebbségi csoportok közötti feszültségek kulturális „villongásokban” is megnyilvánultak, ezek közé tartozott KOMJÁTHY Jenő *„Akasszátok föl a pánszlávokat!”* címmel megjelent műve is.²⁶ KOMJÁTHY-nak ez a verse PETŐFI Sándor *„Akasszátok fel a királyokat!”*²⁷ című költeményének parafrázisa. A benne írt párhuzamok és a használt kifejezések, mint a rohad, ronda had, undok csöcselék, tövestül kell kitépni, veszett gyűlölet, megosztóak voltak és valóban kiálthattak komoly ellenérzést.

A csernovai eseményekhez vezető út és a rekonstruálható történet

1905. nyarán, a Rózsahegyhez tartozó Csernován született Andrej HLINKA lett a rózsahgyi plébános. **(III.sz. melléklet)** Még az év decemberében – HLINKA kezdeményezésére – új templom építéséhez kezdtek a településen. A katolikus egyház nem adott támogatást, de magánszemélyek és a szlovák emigránsok ezt megtették. A sortűz egyik áldozata például 600 korona kölcsönt vett fel saját házának és földjének terhére az építkezés támogatása céljából.²⁸

1907. őszére a templom építése befejeződött, csak a felszentelés volt hátra. **(IV.sz. melléklet)** Ez a püspök joga volt, de a szertartás elvégzésére kijelölhetett más egyházi személyt. Így a falubeliek arra számítottak, hogy az építést kezdeményező illetékes plébános is a szentelés aktív szereplője lesz.²⁹ HLINKA azonban a szertartáson nem működhetett közre, mert az 1906. évi választások során intenzíven kampányolt a végül mandátumhoz sem jutó Vavro SROBAR³⁰ mellett. Ennek lett a következménye, hogy felettese, PÁRVY Sándor³¹ szepesi püspök *suspensio ab officio*-val (hivatali tisztségtől való ideiglenes eltávolítás) megtiltotta számára az egyházi funkció ellátását, amelyet rövid időre visszavont ugyan, ellenben a kampány alatt *simonia* (kánonjogi vétség) vádjával ismét felfüggesztette a papi tisztségéből.³²

1906. XI. 26. és 1906. XII. 6. között a magyar nemzetiség elleni izgatás miatt HLINKÁT – más szlovák agitátorokkal együtt – Rózsahegyen bűnvádi eljárás alá vonták és két év börtönbüntetést szabtak ki rá. A per alatt Rózsahegyen fegyveres erők állomásoztak az esetleges megmozdulások megakadályozása céljából.³³ HLINKA és társai fellebbeztek, ezért az ítélet nem vált jogerőssé. Ezt felhasználva utazott el HLINKA Csehországba. Egy másik perben 1907-ben HLINKÁT távollétében is elítélték, egy hónap fogház és 500 korona pénzbüntetésre.³⁴

Miután PÁRVY püspök felfüggesztette HLINKÁT minden papi tevékenység alól, döntenie kellett a pótlásáról. 1906. decemberében kinevezte rózsahegy-i adminisztrátorrá a szepesi német születésű Josef FISCHERT.

1907 nyarára Csernován a hívek közadakozásából felépült a Rózsafüzéres Szűz Mária templom, amelyet a hívek — szolidaritást vállalva egykori plébánosukkal — már a felszentelés előtt elkezdtek használni. A csernovaiak 1907. IX. 5-én levelet írtak a püspöknek, amelyben a templom felszentelését kérték. Szeptember közepétől október elejéig újabb három levélben kérték PÁRVY püspöktől HLINKA felfüggesztésének megszüntetését és aktív részvételének a lehetőségét a szentelésen. A levelet a híresztelések szerint maga HLINKA fogalmazta meg. A püspök Martin PAZURIK (a Szepesi római katolikus püspökség alsóliptói kerületének liszkófalvi plébánosa) kerületi esperes

javaslatára elutasította a falu kérését, a szentelést pedig 1907. X. 13-ra tűzte ki,³⁵ a szertartás elvégzésére pedig Anton KURIMSKY (rózsahegyi prépost-plébános, 1904-től a káptalan mesterkanonokja.) kanonokot, a korábbi rózsahegyi plébánost kérte fel.

Eközben HLINKA, október közepén, elutazott egy morvországi előadaskörútra. Indulásakor állítólag ezt mondta a csernovaiaknak: „*Ha akarjátok, szenteltessék fel a templomot, ha nem, hát nem.*”³⁶ 1907. X. 24-én, a szentelés előtt három nappal az alábbi levelet küldte PAZURIK esperesnek Olmützből:

„*Drága Martinom!*

A leveledet megkaptam tegnap, és tájékozatlak döntésemről. A szentelésre semmilyen körülmények között nem jövök, megmáshíthatatlan álláspontom előtted ismert. Felőlem szenteljétek fel a templomot, ha tudod, beszéld le Kurimskyt és szenteld fel te magad. Azért sem akarok ott lenni, hogy bármilyen lehetséges eseményért ne legyek felelős.”³⁷

Szavaiból ítélve a plébános tartott a botránytól és igyekezett a felelősséget levenni a saját válláról. Azt, hogy a ceremóniára küldött PAZURIK esperes milyen álláspontot képviselt, azaz lecsillapítani akarta a kedélyeket, vagy csak a templomot felszentelni, nem tudhatjuk pontosan.³⁸ Tény azonban, hogy több fenyegető levelet kapott, és amikor előzetesen ellátogatott a faluba tájékozódás céljából, többen javasolták neki, hogy az ellenséges hangulat miatt jobb lenne, ha otthon maradna.³⁹ A falusiak ellenállása miatt a püspök kétszer is elhalasztotta egy-egy héttel a templomszentelést. PAZURIK esperes a végleges 1907. X. 27-ei időpontról értesítette HLINKÁT.

A csernovaiak azonban nem tudtak a levélről. Felkeresték PAZURIK esperest és FISCHER adminisztrátort, tudatva velük, hogy csak HLINKA jelenlétével akarják a templomszentelést. PARVY püspök, KURINSKY kanonok, PAZURIK esperes és FISCHER adminisztrátor címére fenyegető névtelen levelek is érkeztek. FISCHER adminisztrátort pedig még inkább sújtották a fenyegetések, hiszen a csernovaiak még zsidónak is vélték. Az antiszemita felhangok erősen elterjedtek a Felvidék azon szlovák többségű falvaiban, amelyekben a különböző irányzatú szlovák nemzeti mozgalmak befolyása jelentős volt. Az összetűzés előtti napokban már jól látható volt, hogy pattanásig feszült a helyzet.

A faluban terveket szőttek a szentelés megakadályozására. Péntekről szombatra virradó éjjel elvitték a templomból annak minden mozdítható berendezését és díszítését. A templomot bezárták és a kulcsot elrejtették. Gyakorlatilag ezzel akarták megakadályozni a templom felszentelését. Ennek hatására FISCHER adminisztrátor panaszt tett a szolgabírói hivatalban. Panaszát ANDAHÁZY Pál⁴⁰ kivizsgálta és megállapította, hogy a közrend és a közbiztonság veszélyben van, ezért 3 csendőr járőrt (6 főt) küldött Csernovára, a templom szentelés napjára pedig további 8 főt.

A csendőrök összeszedték a magánházakhoz széthordott és ott elrejtett templomi kegytárgyakat, a templom köré pedig éjszakára őrséget állítottak. Vasárnap kora reggel ANDAHÁZY főszolgabíró többször is igyekezett meggyőzni az egyházi személyeket, hogy halasszák el a templom felszentelését. PERESZLÉNYI Zoltán szolgabíró⁴¹ pedig utasította, hogy „... a legkisebb ellenállás esetén azonnal vonuljon vissza a csendőrökkel együtt és térjen vissza Rózsahegyre.”⁴² Ilyen feszült, zaklatott előzmények után került sor az 1907. X. 27-ei csernovai eseményekre.

Az események feltárásához olyan korabeli forrásokat igyekeztünk felhasználni, amelyek objektívek, csak a tényekre és nem azok magyarázatára fókuszáltak. Így a hivatalos vizsgálati jelentésre és PERESZLÉNYI Zoltán szolgabíró sajtóban megjelentetett beszámolójára,⁴³ valamint a Magyar Királyi Curia ítéletére támaszkodtunk elsősorban, a korabeli híradásokból pedig csak az azonosan leírt tényeket vettük figyelembe.

Az új templom a falu feletti dombon helyezkedett el. Az egyik csoportosulás a domb aljában, a templomhoz felvezető útnál várakozott. Egy másik csoport a falu előtt, a fűrészsüzemnél alakult ki. Ez utóbbit LADICZKI János csendőr járásőrmeisternek sikerült rábeszélnie, hogy szétoszoljon. Ezt PERESZLÉNYI Zoltán novemberi beszámolója is megerősítette. A harmadik csoport a falú bejáratánál helyezkedett el, a jelentés szerint létszáma elérte a 400-500 főt. Ebből vált később a legnagyobb problémát jelentő tömeg. Az így számolható, összesen 600-800 főt kitevő tüntető tömeg létszámában meghaladta a falu felnőtt lakosainak lélekszámát, ezért helytálló lehet az a megállapítás, hogy a környékbeli nemzetiségi politikai körök a

templomszentelés körül kialakult feszültséget erődemonstráció céljára is fel kívánták használni.⁴⁴ Ezt látszik igazolni a több, önállóan elhelyezkedő csoport is.

A konkrét eseményeket tekintve a falu szélén várakozó tömeghez délelőtt 10 óra körül érkezett meg két lovaskocsi. Az elsőt utazott PERESZLÉNYI szolgabíró, VEVERICZA nevű hajdú, SZUDI nevezetű állatorvos, valamint a kocsis. A másikon ült FISCHER plébános, ILECZKO rózsahegy-i káplán, a liszkófalvi esperes és a kocsis. A két kocsi útközben, Rózsahegy-t elhagyva találkozott össze és ért egymást követve Csernovára. A csendőrök utat nyitni igyekeztek a tömegben keresztül. Ezen ponton térnek el a visszaemlékezések. PERESZLÉNYI szolgabíró szerint ez részben sikerült, mert túljutottak a falu első házain. Ezzel szemben a jelentés szerint már az első, tömegben megtett méterek után lényegében támadás érte őket. A várakozó tömeg nyilvánvalóan szétnyílt és a szabaddá vált területre behajtottak a lovaskocsik, de haladásuk lassú lehetett a sűrűn álló emberek között, akik a kocsik mögötti üres területet újra elfoglalták, ezzel körbevéve a járműveket.

Az amúgy is feszült helyzetet tovább rontotta, hogy az első kocsin utazó VEVERICZA hajdú, aki maga is csernovai ember volt, a kocsis ostorával csapkodta a lovak kantárát rángató embereket, akik közül nyilván többen a falubelijeek voltak.⁴⁵ Ezek után kezdődött a kocsik és a csendőrök elleni tényleges agresszió, amelyről már minden forrás egyértelműen beszél. Az agressziót valószínűleg sarkallta annak a mondatnak az elhangzása, amelyet Ondrej UHLINA, egy nemrégien leszerelt katona mondott a tömegben állóknak, miszerint *„Ne féljeteK, mert a csendőröknek csak vaktöltése van.”*⁴⁶

A jelen volt 7 csendőr – a testület szabályzatának megfelelően – szuronyt szegezve körülvette a kocsikat, és tót (szlovák) nyelven, a tömeg anyanyelvén figyelmeztette a jelenlévőket, hogy hagyjanak fel az ellenszegüléssel, mert különben kénytelenek fegyvert használni. Ezzel egy időben, egyes állítások szerint, egy pisztolylövés is eldörrent a tömeg felől. Ezt az állítás nem tudták bizonyítani. Ezek után indult a közápor a kocsik és a csendőrök ellen. Egy csendőrt a lábán ért egy felé hajított kő, egy másikat bottal ütöttek meg a fején. A jelentés

szerint FISCHER plébánost és PERESZLÉNYI szolgabíró is több kő eltalálta. Ezzel szemben PERESZLÉNYI úgy emlékezett vissza, hogy a papok kocsiját érte kőzápor, őt viszont ki akarták rángatni a kocsijából. Miután ez nem sikerült, egy idős ember próbálta őt kővel megdobni, de szerencséjére ezt is megúsza.⁴⁷ Úgy emlékezett, hogy az egyik csendőr fegyverét egy feldühödött támadó ragadta meg, egy másik csendőrt pedig hátulról, a derekánál próbálták a földre rántani. Ebben a helyzetben rendelte el LADICZKI járásörmester, hogy a csendőrök minden kővel dobálózót vegyenek célba és egyes tűzzel löjenek rájuk. Erre a legénység 24 célzott lövést adott le. A lövések eredménye 9 halott és 14 sebesült volt, akik közül 4 rövid időn belül elhunyt. A jelentést követően Budapesten, a Rókus Kórházban még két sérült személy hunyt el. Így az áldozatok száma összesen 15 főre emelkedett, akik közül 11-en voltak férfiak és 4-en nők. A lövések mind szemből érték az ellenszegülőket. Az áldozatok közül hármat hasba, kettőt mellbe, kettőt tüdőn, egyet szíven, egyet nyakon ért a lövés.⁴⁸ Így megcáfolható az az állítás, hogy menekülőkre lőttek.

A források eltérően nyilatkoztak a sebesültek létszámáról. A *Csendőrségi Lapok* 24 sebesültről számoltak be, a szlovák újságok 50 főről írtak. A valós számok leginkább a hivatalos jelentéshez álltak közelebb. Gondoljunk csak bele, hogy 24 leadott lövés ötven személy sérülését akkor tudja okozni, ha mindegyik lövedék két emberen hatol át. Ennek a valószínűsége igen alacsony, még akkor is, ha rendkívül közélről adták le a lövéseket.

A csernovai tragédia a magyar nyelvű sajtóban

Tartalmi szempontból a magyarországi magyar nyelvű lapok nagyjából két, egymástól jól elkülöníthető csoportba sorolhatók az általuk feszegetett a legfontosabb kérdés, a felelősség megállapítása szempontjából.⁴⁹

Az első csoportba a *Pesti Hírlap*, a *Budapesti Hírlap*, a *Kis Újság* és a *Pesti Napló*⁵⁰ tartoznak, amelyek a csernovaiakat, a szlovák izgatókat és HLINKÁT tették felelőssé a tragikus események bekövetkeztéért, és amelyek „*A tótok véres zendülése.*” cím mögé sorakoztak fel.

A másik csoportba azok az újságok kerültek, amelyek az

állami hatóságokat és az egyházi vezetőket, vagy ezen szervek szűklátókörűségét hibáztatták, amiért az események ilyen tragikus fordulatot vettek. Ide tartoznak a *Friss Újság*, a *Budapesti Napló* és a *Népszava*. Ezek a sajtóorgánumok a „*Mészárlás Rózsahegyen*” címmel tájékoztatták az olvasóközönséget.⁵¹

Érdeemes megnézni, hogy az első csoportba tartozó sajtótermékek milyen állításokat vagy szóbeszéden alapuló részgazságokat, esetleg alapvetően igaz, de szövegkörnyezetükkel együtt inkább az adott napilap álláspontjának megerősítésére szolgáló híreket közöltek. Amennyiben a kortárs olvasó ezekből a lapokból tájékozódott, akkor nagyjából a következő kép rajzolódott ki az írásokból:

- HLINKA a tragédiát megelőzően Csernova környékén tartózkodott, álruhában járta a vidéket, feltűzelte híveit és azt terjesztette, hogy ha ő úgy akarja, sok vér fog folyni.⁵²

- A csernovaiaiak — köztük női álruhába öltözött férfiak — kifosztották a templomot.

- 1907. X. 27-én a faluba érkező papok és csendőrök csak tájékozódni, illetve tájékoztatni érkeztek.

- A hívek között voltak józan tótok is, másnéven hazafias katolikus hívek, akik a felszentelést igenis helyeselték.

- A tragédiát végül az eredményezte, hogy dulakodás során a helyiek közül valaki elsütött egy revolvert, és a csendőrök figyelmeztető lövése ellenére a tömeg nem hátrált, sőt egy UHRINA nevű legény szavára elhitték, hogy a csendőrök csak vak-töltényt használnak.

Mit mondhatunk utólag, miután igyekeztünk rekonstruálni az eseményeket? Ha voltak is felszenteléspárti csernovaiaiak, ők valószínűleg a falu lakosainak elenyésző kisebbségét képviselték. Hasonló ferdítést mutatnak azok az írások, amelyek szerint HLINKA ezekben a napokban álruhában járta a környéket. Korábban már említettük, hogy HLINKÁT akkor még csak elsőfokon ítélték el, így álruha nélkül is nyugodtan élhette hétköznapijait. Ráadásul a tragédiát megelőzően már hetekkel Morvországba utazott. A neki tulajdonított kijelentésre pedig semmilyen bizonyíték nem áll rendelkezésre. Hasonlóan bizonyíték nélküli az a kijelentés, hogy valaki a tömegből löfegyvert használt. A figyelmeztető lövéseket illetően ennél is egyértelműbb a

helyzet, mert ilyenek nem voltak. Szóban anyanyelvükön figyelmeztették a tömegben állókat, hogy amennyiben nem hagynak fel az agresszív cselekedetekkel, kénytelenek lesznek fegyvert használni.⁵³

A másik körhöz tartozó sajtótermékek is használtak féligazságokat vagy akár fiktív, meseszerű történeteket, hogy a saját szerkesztőségük álláspontját hitelesíteni tudják. Természetesen itt fordított volt a felelősség, illetve a felelősök megállapítása, hiszen a faluban megjelenő papok, a főszolgabíró és végül a magyar állam került a bűnösök padjára. Ennek az oldalnak a jellemző csúsztatása az volt, hogy a csendőrök felszólítás nélkül használták a fegyverüket és sortűzet adtak le. Mindezt pedig a szolgabíró parancsára tették. Az igazság azonban az volt, hogy a csendőrök szóban figyelmeztették a tömeget, a fegyvereiket LADINSZKY járásörmester parancsára használták, a lövések pedig a hagyományos értelemben nem sortűzként dördültek el.

Jellemző, de nem bizonyítható történetekként fordultak elő a főszolgabírónak, a püspöknek és a papoknak tulajdonított, rájuk nézve terhelő kijelentések is, úgy mint PAZURIK esperes az „*Előre, csak azért is előre!*” felszólítást⁵⁴ adta ki a kocsisnak, amikor a tömeg el akarta állni az útjukat. A tragédiát megelőző napon a főszolgabíró híret vette a csernovaiak zaklatottságának. Ezzel kapcsolatosan pedig a sajtó ezen része ANDAHÁZY Pálnak olyan kijelentést tulajdonított, miszerint „*Én majd gondoskodom, hogy izgatottságuk kissé lehűljön!*”. PÁRVY püspök pedig a feltételezések szerint a következőket találta mondani a HLINKÁHOZ ragaszkodó csernovaiaknak „*A templomot csak azért is az én megbízottam fogja felavatni.*” Ez utóbbi három idézet szinte biztosan kitáció, hiszen senki sem tudta biztosan igazolni az elhangzott mondatokat. Ezen kívül szinte semmi egyebet nem szolgáltat, csak hangulatkeltést.

A csernovai történet csokrában akadnak hitelt érdemlő részletek is. Erre jó példa egy állapotos asszony, illetve egy házaspár tragikus haláláról szóló beszámoló, amit a hivatalos vizsgálatok is megállapítottak. Sajnálatos azonban, hogy az első csoportba tartozó sajtótermékek erről nem számoltak be. Egy másik példa, hogy azt a tényt, miszerint a tragédia után egyházi személyek és helyi előljárók ellen agitáló röplapok árasztották

el a környéket, viszont csak a HLINKÁT és a csernovaiakat hibáztató újságok közölték, azt is olyan beállítással, hogy megerősítsék az álláspontjukat. A második csoportba sorolható lapok ezt a tényt egyszerűen igyekeztek elhallgatni.

Összegzőként megállapítható, hogy a tragédia okait mindkét csoporthoz tartozó lap érteni vélte és saját szájízének megfelelően igyekezett azt tálalni. Az események hátterében meghúzódó nemzetiségi ellentéteket ugyan érzékelték, de ennek a problémának a súlyát és távlatát nem tudták vagy nem akarták látni és láttatni. Nem volt olyan sajtótermék, amelyiknél felmerült volna, hogy a nemzetiségi kérdésben új nyelvezetre, esetleg gesztusokra lenne szükség. Gyakorlatilag a közvéleményt alakítani képes sajtó fajsúlyos képviselői képtelenek voltak a reális megoldások keresésének irányába terelni a közbeszédet. Bűnösöket szép számmal találtak mindkét oldalon, de az előremutató kiútnak még csak a lehetőségével sem foglalkoztak. A diskurzusban játszott szerepüket ezért akár károsnak, de mindenféleképpen meddőnek lehet tekinteni.

Egy belpolitikai szituáció nemzetközi hatásai

A XIX. század végi, XX. század elejei Nagy-Britanniának „... kevés oka volt Magyarország iránt érdeklődni, hiszen a kereskedelmi kapcsolatok és a brit tőkeérdekeltségek mennyisége lényegében elhanyagolható volt angol szempontból. Ráadásul Magyarország távol esett a hagyományos brit hatalmi szféráktól és az azokhoz vezető létfontosságú útvonalaktól.”⁵⁵

A XX. század első évtizedében már 40 éve megoldottnak tűnt a magyar kérdés, talán ezért az angol politikusok és diplomataik, valamint a politika iránt érdeklődő, azt bizonyos mértékig befolyásolni kész és képes szigetországi közvélemény csak egyszerűen a HABSBURG-birodalom egyik részének tekintette Magyarországot. Ez az „alkotmányjogi tévedés” nyilvánvalóan rendkívüli módon zavarta a magyar politikai elit mind kormánypárti, mind ellenzéki oldalát. Pedig ez az ausztriai nagyhatalmi kapcsolat magyarázza, hogy a korabeli brit, de akár más nyugat-európai sajtóban, könyvekben, sőt még külügyi dokumentumokban is meglepően sok szó esett Magyarországról. Vajon mi indokolhatta ezt a szokatlannak ható érdeklődést? Való-

színűleg az Európában egyedülálló dualista államforma, a sajátos nemzetiségi viszonyok,⁵⁶ és a nyugat-európaiától bizonyos mértékig eltérő fejlődés. Ez így összességében minden bizonynyal egzotikus hatást válthatott ki.

Azt azért ki kell emelni, hogy a külügyi hivatalokat általában nem az akadémikus érdeklődés vezérelte, inkább az, hogy Magyarország az öt európai nagyhatalom egyikének fontos, időnként döntő eleme volt.⁵⁷

A századfordulón az Osztrák-Magyar Monarchia mind nyilvánvalóbb belső gyengesége két vonatkozásban is fokozta a Magyarország iránti érdeklődést. Egyrészt Ausztriával szemben az egységesnek és szilárdnak tűnő, ráadásul parlamentális politikai rendszere folytán a rokonszenves Magyarországon az angol politika a monarchiát stabilizáló erőt remélte megtalálni. Másrészt viszont Magyarország erősödő szeparatista törekvései, és ezzel párhuzamosan a magyarországi nemzetiségek körében jelentkező centrifugális tendenciák viszont közvetlenül fenyegették a dualista monarchia létét.⁵⁸

A magyar belpolitikának és nemzetiségi politikának korábban is voltak főként német és francia bírálói, de joggal állapítja meg PÉTER László⁵⁹ SETON-WATSONNAL kapcsolatban, hogy „... egyetlen kritikus sem érte el annak a hatásnak a töredékét sem, amit az ő munkái gyakoroltak Nyugat-Európa közvéleményére . . . Ez a befolyás visszahatott a magyarországi helyzetre, bátorította a nemzetiségek vezetőit, míg a magyar hivatalos köröket még erőteljesebb intézkedésre készítette. Ezért 1907 vízválasztót jelent mind a magyarokról külföldön kialakított kép megváltoztatásával, mind az országon belül kialakuló növekvő feszültségek terén.”⁶⁰

Az angol újságíró közönségnek, vagy szűkebb értelemben a külpolitikai közvéleménynek a Foreign Office politikájára gyakorolt hatását hiba lenne akár lebecsülni, akár túlértékelni. Vetélytársaihoz hasonlóan a brit külpolitika a XIX. században, de még a XX. század elején is lényegében „kabinet-politika” volt. Ugyanakkor a „közvéleménynek”, vagyis lényegében az uralkodó osztálynak a sajtóban és a parlamentben megnyilatkozó véleményével gyökerelesen ellentétes politikát a külügyben sem lehetett folytatni.

A Parlament Square, a Whitehall és a Flett Street nemcsak

földrajzilag, hanem politikailag is egy útvonalon feküdt a tárgyalta időszakban akárcsak ma, és a forgalom is kétirányú volt, akárcsak ma. A kapcsolati háló azon alapult, hogy a döntéshozók, a kormányzat és sajtó képviselői gyakorlatilag az angol elitből kerültek ki. Erős családi és társasági kapcsolatok fűzték össze őket, amelyet akár homogén osztálybázisnak tekinthetünk. A külügyek parlamenti ellenőrzése a parlamentarizmus e klaszszikusnak nevezhető korszakában csak viszonylag lazán nyilvánulhatott meg. Az évszázadok alatt kikristályosodott „kétpárti modell” szinte mindenkor biztosította, hogy a külügyi költségvetési vita rövid és minden szenzációtól mentes legyen.

Ugyanakkor azt meg kell jegyeznünk, hogy az angol külpolitika irányítói előszeretettel hivatkoztak mindig a parlament és a közvélemény álláspontjára, például amikor nemzetközi szövetségekbe léptették be Angliát. Viszont a Foreign Office gyakorlatilag a parlamenttől és a sajtótól függetlenül működött, illetve mindkettőt sikeresen használta fel saját céljai érdekében.

A gondosan szerkesztett „kék könyvek” inkább a parlament félrevezetését, vagy inkább megnyugtatását, mint informálását szolgálták. Ahogy nőtt a közvélemény és a parlament informálódási igénye, úgy nőtt a minisztérium ellenszenve a külpolitikába belekontárkodókkal szemben. Ennek hatására tökéletesedett az érdemi kikapcsolásukat szolgáló mechanizmus. Az viszont kétségtelen, hogy a háború és a béke kérdésében a parlament szuverenitása csorbitatlan volt. Erre jó példa egy későbbi esemény, 1914. év forró nyara, amely nagy feszültséget okozott a Foreign Office sok munkatársának és ezzel együtt a szövetséges franciáknak is.⁶¹

A sajtó és a külügyminisztérium között intézményesített kapcsolat nem volt, de személyes ismeretségek révén a minisztérium több esetben is sikeresen avatkozott be a lapok cikkeinek tartalmába és irányvonalába. Ennél jóval ritkábban fordult elő a fordított befolyásolás, amit ma a média nyomásának szoktunk nevezni. A sajtó szerepe a külpolitikában inkább informálás volt. A külpolitikát intéző hivatalnokok rendszeresen olvasták a vezető lapok és folyóiratok cikkeit. Ez nyilván látványos politikai irányváltásokat nem idézett elő a minisztériumban, de a közhangulat általában befolyásolni tudta a külügyi apparátus tagjait is.⁶²

A XIX. század utolsó évtizedében a Magyar Királyság az angol megfigyelők előtt gazdaságilag gyorsan fejlődő, belpolitikailag szilárd, külpolitikailag rokonszenves ország benyomását keltette. Ezzel szemben az Osztrák Császárság nemzetiségi viszályoktól sújtott anarchikus képet mutatott. A konzervatív beállítottságú diplomaták véleménye árnyaltabb volt. Egyrészt hagyományosan erős HABSURG-szimpátia jellemezte őket, másrészt nagyon jó kapcsolatokat tartottak fenn az osztrák arisztokrata és udvari körökkel. Ennek ellenére — leküzdvé előítéleteiket — fokozatosan megbarátkoztak azzal a régi, de egyre realisabbnak tűnő magyar óhajjal, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia súlypontja Bécsből fokozatosan Budapestre kerüljön. Álláspontjukat elsősorban nem az érzelmek, hanem a külpolitikai megfontolások, azaz a HABSURG nagyhatalom európai szükségességének doktrínája határozta meg. Ebből következett, hogy a magyar függetlenségi irányzatokat rosszalló aggodalommal figyelték, a nemzetiségekkel szembeni magyar politikát pedig azért bírálták olykor, mert az szerintük veszélyeztette a Osztrák-Magyar Monarchia belső békéjét és a külpolitikai hatalmi helyzetét is.

A magyarországi belpolitikai ellentétek 1903 utáni kiéleződése feltárta a Osztrák-Magyar Monarchia jövőjét Magyarországra építő elképzeléseinek gyenge pontjait.⁶³ Az 1905-1906-os alkotmányos válság, majd a koalíciós kormányzás évei meghatározóak voltak Magyarország brit megítélésének történetében. A korábbi évtizedekben domináló rokonszenvező hangnemet az elkövetkező évek alatt fokozatosan kiszorította az erősödő bírálat.⁶⁴ Ez a kritikus beállítottság vált uralkodóvá a brit külügyminisztériumban és nyomta rá a bélyegét a *Times* magyar vonatkozású tudósításaira is. Ebből leszűrhető, hogy a századforduló óta egymástól szinte észrevétlenül távolodó Nagy-Britannia és Osztrák-Magyar Monarchia viszonya 1907 és 1909 között hirtelen rendkívül megromlott.

Ez brit szempontból három okra vezethető vissza:

1. A német veszéllyel szemben a hármass antantot létrehozó brit diplomácia a Balkánon Oroszországot támogatta a Német Császársággal jó kapcsolatot ápoló Osztrák-Magyar Monarchia ellen.

2. Ennek ellenére az angol külpolitika továbbra is ellenezte az Osztrák-Magyar Monarchián belüli szeparatista törekvéseket, így elvetette egyes magyar politikai körök puhatólózó jellegű szövetségi felkínálkozását is.

3. 1906-tól egyre erőteljesebb volt a magyarországi nemzetiségek iránt megjelenő rokonszenv, amelyet a következő években több esemény is felerősített. Ilyen volt 1907 őszenek csernovai sortüze és 1908 elejétől SETON-WATSON erre ráépülő sajtókampánya.

Azt azért meg kell jegyeznünk, hogy a magyarországi nemzetiségek szeparatista törekvéseit ekkor még minden rokonszenv megnyilvánulás mellett sem támogatták Nagy-Britannia hivatalos körei.

A magyar oldalon is bekövetkeztek változást eredményező események. Az ellenzéki koalíció 1905. januári győzelmével olyan irányzatok szereztek többséget a magyar képviselőházban, amelyre a brit diplomácia régóta gyanakvással tekintett:

- a győztesek közül a Függetlenségi Párt ellen vélt szeparatista céljai és látszólagos radikalizmusa szólt;
- a Néppártot klerikális elvei és vatikáni kapcsolatai tették el-lenszenvessé;
- az arisztokrata „disszidensekre” pedig TISZA választási vereségében játszott szerepükért neheztelt a brit főkonzul.

Az angol diplomaták attól tartottak, hogy az uralkodó engedményeket fog tenni a 1848-as irányzatoknak, ami az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság további távolodását fogja jelenteni, és egyben a Osztrák-Magyar Monarchia nagy-hatalmi státuszának gyengülését is előrevetíti. Ezért *I. Ferenc József* hajthatatlanságát⁶⁵ megkönnyebbüléssel fogadták.

Az európai hatalmi egyensúly szempontjából azonban változatlanul veszélyes tényezőnek tartották a hatalom közelébe kerülő új politikai elitet, és a britek szerint általános, a birodalmi politika iránti magyar érzéketlenséget.⁶⁶

Pedig a koalíciós vezérek nagyon igyekeztek, hogy nézeteiket 1848 új kiadásának beállítva megszerezzék az angol közvélemény támogatását. REICH Emil, a koalíció Londonban élő támogatója számos liberális és konzervatív lapban, még a *Times* magazinban is megjelentetett cikkeket az aktuális magyaror-

szági helyzetről. Így kapott lehetőséget számos magyar politikus a brit folyóiratokban való véleménynyilvánításra.⁶⁷

Ilyen előzmények után a koalíció hirtelen behódolása és az eredetileg titokban tartott áprilisi paktum⁶⁸ ellentmondásos hatást váltott ki a brit és a nyugat-európai sajtóban. Ezt követte a koalíció nem túl sikeres kormányzása. Nagyjából ebben az időben érkezett Magyarországra Robert William SETON-WATSON, aki jövetelekor még a magyar liberális tradíciók híve és a koalíció ügyének szószólója volt. Majd miután személyes kapcsolatba került a koalíció politikusaival, rövid időn belül annak legerősebb külföldi bírálójává vált. Amikor pedig a nemzetiségi vezetőkkel találkozott, belőle lett ügyük főtámogatója, a nyugat-európai, de főleg a brit sajtóban. Vallásos, moralista liberálistaként őszintén átértzett szenvedélyességgel párosult, ez a hangneme pedig kimondottan alkalmas volt a brit újságolvasó közönség megnyerésére és befolyásolására.⁶⁹

SETON-WATSON első könyve⁷⁰ tulajdonképpen a *Spectatorban*⁷¹ megjelent néhány cikkének összegzése, amelyben gyakorlatilag az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikai helyzetét vizsgálja. Egyben kitért arra, hogy a német és orosz terjeszkedés és befolyás leküzdése érdekében szükségesnek tartotta a nemzetiségek helyzetének megváltoztatását. Természetesen a magyarországi belső viszonyok megreformálását is, ezen belül az Osztrák-Magyar Monarchia föderalizálását is elképzelhetőnek tartotta ebben a felvetésében.⁷² Külön kiemelte, hogy a magyarok gazdasági és politikai önállósodási törekvéseit károsnak tartja.⁷³

A brit és nyugat-európai közvéleményt ilyen hangulati és érzelmi állapotban érte a csernovai tragédia híre 1907 késő őszén. A Scotus Viator⁷⁴ által izsított légkörben a brit sajtó különösen erős bírálatokban részesítette a magyar politikai elitet. A brit közvélemény túlfűtött hangulatát még a budapesti brit főkonzul is szükségesnek vélte valamelyest hűteni, és megvédeni a magyar politikai álláspontot.⁷⁵ Szavait látnokinak is nevezhetjük, hiszen alig több, mint egy évtized múlva Párizs mellett a Nagy Trianon Palotában „darabokra szedték” a Magyar Királyságot.

Utóhatások

A közvetlen áldozatok száma 9 fő volt, amely 1907. X. 29-ére 12 főre emelkedett.⁷⁶ Temetésüket a hatósági boncolás miatt⁷⁷ 1907. X. 30-án délután tartották és rendben zajlott le.⁷⁸ A *Nép-szava* hozzátette, hogy a temetés mindenféle papi ceremónia nélkül nem végbe.⁷⁹

A jelentésben feltüntetett sebesültek száma így 14-ről 11-re csökkent. Ők orvosi ellátásban részesültek.⁸⁰ Több sebesültet 1907. XI. 3-án csendőri intézkedésre szállítottak Budapestre⁸¹ a Rókus Kórházba. Itt hunyt el fejsérülése miatt 1907. XI. 6-án FULLA József. A gyászszertartással kapcsolatban már 1907. XI. 8-án jelezte a *Budapesti Hírlap*,⁸² hogy a vasárnapi temetésen az összes budapesti szláv egyesület, a tót munkások szervezete és a nemzetiségi képviselők is részt fognak venni. A temetésről a *Pesti Napló* így számolt be: „*Hire járt, hogy a temetésen a budapesti tót egyesületek tagjai és a tót szocialisták tüntetni fognak, de nem történt semmi csoportosulás, mert a temetés későn volt s nagyon barátságtalan idő járt. Négy órakor jelent meg a halottasházban a Rókus-kórház lelkésze s miután elvégezte a szertartást, tót imát mondott. A sírnál Bella Máté tót képviselő beszélt s beszédében arra kérte a Gondviselést, hogy Fulla legyen az utolsó áldozat. A cseh Szokol-egyesület elnöke néhány búcsúztató szót mondott, azután a közönség elénekelte a Ki igazságért lángol kezdetű tót dal egy szakaszát s a szertartás ezzel véget ért.*”⁸³ A sérültek közül utolsóként KUCSERA József hunyt el, akit a rákoskeresztúri új köztemetőben temettek el 1907. XI. 28-án.⁸⁴

A Csernován történtek miatt a csendőrökkel szemben vizsgálat indult a lőfegyverhasználat jogossága miatt,⁸⁵ és nyomozást folytattak a tömegben hangadó személyekkel és kövel dobálókkel szemben. Ez utóbbi cselekmények miatt büntetőper indult, vád alá 55 főt helyeztek.⁸⁶ A végső szót a Királyi Curia mondta ki az ügyben 1909. IV. 28-án.⁸⁷ A büntetések 2 hónap fogház és 18 hónap börtön között mozogtak.⁸⁸ PÁRVY püspök kérésére azonban 20 fő elítéltnak *I. Ferenc József* rövid időn belül kegyelmet adott.⁸⁹

Andrej HLINKA a konkrét eseményeknek ugyan nem volt résztvevője, mégis sokan a konfliktus okozójának tartották.⁹⁰

Személye népszerű volt a faluban. Ennek oka, hogy maga is odavalósi volt, családja egyszerű földműves emberekből állt. A társadalmi felemelkedést legfeljebb a gyári munkássá válás jelentette, míg ő maga pap, sőt rózsahegy-i plébános lett. A falu büszkesége, aki népszerűségnek örvendett, papként lelki vezető volt, és megszervezte a falu számára a templom megépítését.⁹¹

Érdekes egybeesés, hogy a választási politikai tevékenysége miatti büntető eljárás véglegesen 1907. XI. 7-én zárult le, semmiségi panaszát ekkor utasította el a Curia. A büntetés végrehajtására idézést kapott, majd bevonult a szegedi Csillagbörtönbe.⁹² **(V.sz. melléklet)**

Andrej HLINKA életpályája különleges és nagy ívet futott be. 1918-ban tagja lett a Szlovák Nemzeti Tanácsnak. Eleinte elfogadta az egységes csehszlovák nemzet eszméjét, de néhány hét elteltével változtatott a politikáján és megalapította az új Szlovák Néppártot. 1919 nyarán a versailles-i konferencián sikertelenül követelte a szlovák autonómiát. A pártja nevét 1925 után „Hlinka Szlovák Néppártjára” (Hlinkova slovenská ľudová strana, HSLS) változtatták, melynek haláláig elnöke, fő ideológusa és parlamenti képviselője volt. A csehszlovák parlamentben ő volt a párt frakcióvezetője. Halála után Jozef TISO vette át a helyét. Öt évvel a trianoni békediktátum után a következő kijelentést tette: *„Mindannyiunk lelkében lobogjon a magyar haza emléke, mert ezer esztendőös magyar uralom alatt nem szenvedtünk annyit, mint a cseh uralom hat éve alatt.”*⁹³

Andrej HLINKA személyét a szlovák társadalmon belül nagy népszerűség övezte és övezi napjainkban is. Az euró bevezetéséig az 1 000 koronás bankjegyen az ő képe díszelgett. 1938-as halála után állították fel a róla elnevezett HLINKA-gárdát.

Összességében megállapítható, hogy a csernovai esemény magyar szempontból egy elfelejtett történet, s ebből adódóan nem is hatott történeti emlékezetünkre. Kutatásaink alapján az állapítható, hogy a korabeli magyar hatóságok egyszerű köztörvényes bűncselekményként kezelték a falubeliek megmozdulását, mindenféle nemzetiségi felhang nélkül.

Álláspontunk szerint a magyarországi magyar nyelvű sajtó, érzékelt némi nemzetiségi ellentétet a háttérben, de ennek nagy jelentőséget nem tulajdonítottak. Amikor a szlovák nyelvű

(a korszakban tótnak nevezett) újságok nemzetiségi konfliktusként kezdték bemutatni és értékelni az esetet, csak erre reflektálva foglalkoztak a nemzetiségi politikai vezetők agitációjával, a nép félrevezetésével.

Célszerű azonban figyelembe venni, hogy a magyarországi szlovák nyelvű lapok ebben az időben csekély befolyással rendelkeztek a közvélemény közvetlen formálására, viszont a nagy példányszámban megjelenő országos lapok reflexiói rájuk irányította a figyelmet. Ezek a szlovák lapok — mint például a *Národnie Noviny* és *Slovensky Tyzdenník* — egyértelműen nemzetiségi összeütközésként, vagy inkább nemzetiségi elnyomás-ként láttatták a magyar hatóságok intézkedéseit.

Mire ez az esemény bekövetkezett, a magyarországi szlovák politikai elit képviselőinek sikerült egy rendkívül agilis és tehetséges brit újságíró meggyerni ügyüknek, aki ekkorra már jelentős eredményeket ért el az angol és a nyugat-európa közvélemény áthangolásában. Sőt, a csernovai tragédiával képesek voltak végérvényesen átbillenteni a nemzetiségi oldalra a nyugati újságírókat és az újságolvasó közönséget. Ebben a szituációban a közhatalmat gyakorló magyar politikai elit már nem volt képes az ő szemükben annak láttatni a csernovai tragédiát, mint aminek azt kezelte: köztörvényes bűncselekménynek.

Végezetül még egy összefüggést érdemes kiemelni. A századfordulóra Nyugat-Európában a birodalmak már nemzetállamokként működtek, amelyek különösen nyitottak voltak a nemzeti-nemzetiségi kérdésekre. Magyarország ezen a téren elvesztette kedvező nemzetközi megítélését. A kifejezetten hátrányos, nemzetiségeit elnyomó állam képe közel egy évtized alatt alakult ki, amelyben Csernova egy fontos epizód volt.

Jegyzetek:

¹ DEMMEL József tanulmányában összeállította a történet historiográfiáját. DEMMEL: 125-128.p.

² Amíg Magyarországon még jelentős terjedelmű tanulmány sem született, addig Szlovákiában Roman HOLEC könyvet írt az eseményről és annak társadalmi-politikai háttéréről.

HOLEC

³ A csendőr fogalom a magyar törvénytárban először az 1873/XXI. törvénycikkben jelent meg. A költségvetésről szóló rendelkezések a rendes kiadások között tüntették fel az erdélyi csendőrség 386 000 forintos éves fenntartási költségét.

1873/XXI.tc.

⁴ MARTIN

⁵ ÖRY: 75-76.p. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* 29-30.p.

⁶ Nr.272/1849. ; ANDICS: III.köt. 20.p. ; ZACHAR: 105-108.p.

⁷ *Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelső manifestumok és szövegeknek, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországon kiadott Hirdetményeknek.* 89-90.p. ; ANDICS: op.cit. III.köt. 290.p. ; ZAKAR: 63.p.

⁸ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* 11-12.p.

⁹ REKTOR: 68-76.p.

¹⁰ CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.*

¹¹ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* op.cit. 20.p.

¹² Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje két fő részből állt, a haditengerészetből és a szárazföldi haderőnemből, amely három részre tagolódott. A közös hadsereg rendelkezett valamennyi fegyvernemmel, a legkorszerűbb fegyverzettel és haditechnikával, valamint a vezérkari tisztikarral, továbbá magasabbegység-parancsnokságokkal. Emellett — egységsszinttel bezárólag — működött a haderőn belül a Magyar Királyi Honvédség és a Landwehr. Ezt a rendszert egészítette ki a Magyar Királyság tekintetében a népfölkelés, az Osztrák Császárságot illetően pedig a Landstrum. Az Osztrák-Magyar Monarchia minden alakulatának megvolt a maga hadkiegészítési körlete. A közös hadsereg hadkiegészítési területei mindkét társországra kiterjedtek. A Magyar Királyi Honvédség és a népfölkelés csak a történelmi Magyarország területén sorozhatott, a Landwehr és a Landstrum pedig az Osztrák Császárság területén tehetett ugyanezt. Bosznia-Hercegovina okkupálását (1878), majd anektálását (1908) követően pedig a tartomány hadra fogható férfi lakosságát a közös hadseregbe sorozták. *(a szerk.)*

GALÁNTAI: 100-110.p.

¹³ 1881/II.tc. 1.§ ; SZAKÁLY: *A magyar királyi csendőrség 1881-1945.* ; Idem: *Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján.* ; Idem: *A magyar királyi csendőrség 1919-1941.* ; Idem: *Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.* ; Idem: *A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület.* ; Idem: *A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945.* 85-96.p.

¹⁴ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtisztület 1881-1945.* op.cit. 68.p. ; SZUT-1881. 19.§

¹⁵ KEMÉNY: 5.köt. 127.p. ; KATUS

¹⁶ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* op.cit. 156.p.

¹⁷ ZÉTÉNYI: 166.p.

¹⁸ SZUT-1888. 11. §

¹⁹ NÉMETHY: 4.p.

²⁰ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* op.cit. 93.p.

²¹ MÉSZÁROS — NÉMETH — PUKÁNSZKY: 365.p.

²² Azt azonban meg kell jegyezni, hogy Budapesten és környékén, illetve Békés Vármegyében — ha nem is jelentős — de figyelembe veendő lélekszámú tót közösségek éltek.

²³ A maradék 8 személyből 4 evangélikus (ágostai) és 4 izraelita volt.
A Magyar Szentkorona országainak 1910. évi Népszámlálása. 520.p.

²⁴ 1907/XXVII.tc.

²⁵ 1868/XLIV.tc.

²⁶ DEMMEL: op.cit. 147.p.

²⁷ KOMJÁTHY Jenő (Szécsény 1858 - Budapest 1895) nógrádi nemesi család leszármazottja, költő és tanító. Iskolai tanítóvizsgát tett 1880-ban. 1885-ben elvesztette állását, majd 1887 augusztusában nevezték ki a Nyitra vármegyei Svericére. Verseit ugyan felolvasták a Petőfi Társaságban, de a szellemi elszigeteltségből kitörni nem tudott.
SZÍNYEI: VI.köt. 841-842.p.

²⁸ DEMMEL: op.cit. 196.p.

²⁹ KATUS: op.cit.

³⁰ SROBÁR Lőrinc János, szlovák politikus és publicista, szül. Liszkován (Liptó vm.) 1867 szept. 9. Pánszláv eszmék terjesztése miatt 1886. a lőcsei s egyszersmind az összes magyarországi középiskolákból kizárták. Érettségit Prerauban tett 1888., azután a cseh egyetemen orvossá képezte ki magát. 1906-ban föllépett képviselőjelöltnek tót néppárti programmal, de megbukott, ellenben izgatás miatt egy évi államfogházra ítélték, amit Szegeden töltött ki.
Révai Nagy Lexikona. XVII.köt. 112.p.

³¹ Kis-könyvai PÁRVY Sándor (Gyöngyös, 1848. október 2. – Budapest, 1919. március 24.) katolikus pap, theologiai doktor, szentszéki aljegyző és levéltárnok, egri segédpüspök majd 1904. IV. 13-tól szepesi püspök, a Szepesmegyei Történelmi Társulat elnöke. Tevékeny részt vett az egri egyházmegyei irodalmi egyesület létrehozásában és kezdettől fogva annak buzgó tagja.
SZÍNYEI: op.cit. X.köt. 426-427.p.

³² NAGY László: 70.p. ; ERDŐ

³³ SZARKA: 166-167.p.

³⁴ STEIER: 251.p.

³⁵ KATUS: op.cit. 51.p.

³⁶ Loc.cit.

³⁷ HOLEC: op.cit. 113-114.p.

³⁸ - PANAJOTT Sándor jelentése szerint utólag nem lehetett megállapítani, hogy a megérkező papoknál voltak-e templomszentelésre szolgáló eszközök.
KEMÉNY: op.cit. 127.p.

- PERESZLÉNYI Zoltán újságcikkbeli nyilatkozata szerint a néphangulatról kívántak meggyőződni.

PERESZLÉNYI: 6.p.

³⁹ DEMMEL: op.cit. 197.p.

⁴⁰ ANDAHÁZY Pál Liptó vármegyei nemes, földbirtokos, 1900-1906 között árvaszéki ülnök, az események idején főszolgabíró, majd utána Liptó Vármegye árvaszéki elnöke.

KEMPELEN: XI.köt. 220-222.p.

⁴¹ PERESZLÉNYI Zoltán 1902-től a Liptó című hetilap szerkesztője, a Felvidéki Művelődési Egyesület jegyzője, a Magyarországi Kárpát-egyesület Liptói osztályának pénztárosa, az események idején rózsahegy-i szolgabíró.

SZINYEI: op.cit. X.köt. 774.p.

⁴² Ez egy vitatott tartalmú állítás. ANDAHÁZY arra adott utasítást, hogy a legkisebb ellenállás esetén PERESZLÉNYI vonja be a csendőrséget.

Törvényszéki Csarnok. (*Budapesti Hírlap.* 60.sz.) 19.p. ; A csernovai zendülés. Csarnok. 8.p. ; Törvényszék. (Népszava) 12.p. ; Törvényszék. (*Pesti Napló*) 23.p.

⁴³ PERESZLÉNYI: op.cit. 6.p.

⁴⁴ Erre enged következtetni a báró BECK Miksa osztrák miniszterelnöknek szóló miniszterelnökségi átirat-fogalmazványhoz csatolt, a csernovai események lefolyásáról szóló megjegyzés: „Végül bátor vagyok még megjegyezni, hogy a vizsgálat folyamatban van, de már most minden körülmény arra utal, hogy az adott esetben jól megfontolt, agitátorok által előkészített zendülésről van szó.”

KEMÉNY: op.cit. 124.p.

⁴⁵ Hírek. (Népszava) 5-6.p.

⁴⁶ Véres templomszentelés. 6.p. ; Zendülés egy tót faluban. 7.p.

⁴⁷ PERESZLÉNYI: op.cit. 6.p.

⁴⁸ DEMMEL: op.cit. 206.p.

⁴⁹ NAGY Vilmos Márton: 143-154.p.

⁵⁰ A titkos tűz. 1.p. ; Templomszentelés vérfürdővel. (*Pesti Hírlap*) 9-10.p. ; Napi hírek. (*Pesti Hírlap.* 257.sz.) 13.p. ; Két kép. 1.p. ; Zendülés egy tót faluban. op.cit. 7-8.p. ; Horvátok és nemzetiségek. 1.p. ; A csernovai zendülés. (*Budapesti Hírlap*) 8-9.p. ; Csernova a Házban. 4-5.p. ; Templomszentelés vérfürdővel. (*Kis Újság*) 1.p. ; Tótok véres zendülése. 6-7.p. ; Indemnítás és horvát kérdés. 2.p. ; A csernovai vérontás. 8.p. ; Csernova. 1.p. ; A csernovai zendülés. (*Pesti Napló*) 4-6.p.

⁵¹ Vérrel szentelt templom. 1.p. ; Templomszentelés vérfürdővel. 12 halott, 26 sebesült. 7.p. ; Véres templomavatás. 5.p. ; Nemzetiségek és horvátok. A képviselőház mai ülése. 1.p. ; A csernovai vérfürdő a képviselőházban. 2.p. ; A csernovai vérfürdő. 1. ; Magyar iskolaegyesület. Björnson és Csernova. 4.p. ; Mészárlás rózsahegyén. 7-8.p. ; Szemle-belföld. 2.p. ; A halottnak mindegy.4.p. ; Az indemnítási vita – a képviselőház ülése. 9.p. ; Kik a gyilkosok? 4-5.p.

⁵² Templomszentelés vérfürdővel. (*Pesti Hírlap*) op.cit. 9-10.p. ; Véres templomszentelés. (*Pesti Hírlap*) op.cit. 7.p. ; A csernovai lázadás. 2.p.

⁵³ KATUS: op.cit. 52-53.p.

⁵⁴ Véres templomszentelés. op.cit. 6.p. ; Templomszentelés vérfürdővel. op.cit. 9.p.

⁵⁵ JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?” 209.p.

⁵⁶ PRITZ: Magyarország helye 20. századi Európában. 30.p. ; Idem: 20. századi magyar külpolitika. 46-48.p.

⁵⁷ Lord PALMERSTON külügyminiszter 1849. VII. 21-én tartott alsóházi beszédében ezt ki is emelte.

JESZENSZKY: Magyarország a brit gondolkodásban és külpolitikában, 1848-tól 1945-ig. 151-152.p.

⁵⁸ JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?” op.cit. 209-246.p.

⁵⁹ Péter László történész, 1929. VII. 8. Rákosliget – 2008. VI. 6. London. A Londoni Egyetem Szláv és Kelet-európai Tanulmányainak Iskolája előadó tanára 1963-1990 között. Professzor emeritusként tevékenykedett 1990-1994 között, majd tiszteletbeli ösztöndíjas 1994-2008 között.

LOJKÓ — RADY — WALKER

⁶⁰ JESZENSZKY idézte PÉTER László által rendelkezésére bocsátott kéziratból. JESZENSZKY: *Magyarország az I. világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban*. 416.p.

⁶¹ NÉMETH István: Európa nemzetközi rendszere a két világháború között. 21.p.

⁶² JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?” op.cit. 212-214.p.

⁶³ Loc.cit. 217-218.p.

⁶⁴ JESZENSZKY: Magyarország a brit gondolkodásban és külpolitikában, 1848-tól 1945-ig. op.cit. 153-154.p.

⁶⁵ Az uralkodó a választásokat megnyerő koalíció helyett báró FEJÉRVÁRY Géza, magas rangú katonatisztet bízta meg kormányalakítással, amely darabont-kormány néven híresült el. A korona és az új parlamenti többség közötti közvetítés sikertelensége miatt rövid ideig működött.

PÖLÖSKEI: 506-507.p.

⁶⁶ JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?” op.cit. 227-228.p.

⁶⁷ KOSSUTH Ferenc a szélsőségesen németellenes konzervatív havi szemlében, a *National Review* 1905. októberi és decemberi számaiban, valamint a liberális jellegű *Outlook* című hetilap több számában cikket megjelentetni, ahogy APPONYI Albert ugyancsak az *Outlookban*, a *Monthly Review* 1905. januári számában és a *Times* folyóiratban 1905.VII. 1-én megjelentetett levelében, REICH Emil pedig a *Contemporary Review* 1905 októberi és novemberi számában fejthette ki álláspontját

Loc.cit. 228.p.

⁶⁸ Az alkotmányos válság a koalícióval történt megállapodással hárult el. Ennek keretében a koalíció lemondott a hadseregre vonatkozó nemzeti követeléseiről, megígérte a vámközösség meghosszabbítását, az új választások lebonyolítását és mérsékelt választási reformot helyezett kilátásba.

PÖLÖSKEI: op.cit. 517.p.

⁶⁹ JESZENSZKY: Magyarország az I. világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban. op.cit. 416.p.

⁷⁰ SETON-WATSON

⁷¹ 1828-ban alapított hetilap. Az újság a legbefolyásosabb pártsemleges angol nyelvű lap. A szerzők egyetlen hűsége a gondolatok tisztasága és a véleményük függetlensége, a kifejezés eleganciája. A szerzők álláspontja a jobb és a baloldal között változik.

⁷² JESZENSZKY: Magyarország az I. világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban. op.cit. 417.p.

⁷³ Loc.cit.

⁷⁴ Ezt az újságírói álnevet használta Robert William SETON-WATSON 1908-ig.

⁷⁵ JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?” op.cit. 237.p.

⁷⁶ Véres zendülés egy tót faluban. 6.p.

⁷⁷ Napi hírek. (*Magyarország*) 10.p.

⁷⁸ Hírek. (*Az Újság*) 7.p.

⁷⁹ Loc.cit. 6.p. ; Napi hírek. op.cit. (*Magyarország*) 10.p.

⁸⁰ Zendülés egy tót faluban. op.cit. 7.p.

⁸¹ A csernovai zendülés. (*Budapesti Hírlap*) op.cit. 6.p.

⁸² Napi hírek. (*Budapesti Hírlap*) 10.p. ; Napi hírek. (*Pesti Napló*, 265.sz.) 10.p.

⁸³ Napi hírek. (*Pesti Napló*. 268.sz.)

⁸⁴ Napi hírek. (*Pesti Hírlap* 283.sz.) 13.p.

⁸⁵ A csendőrpáncsnokság hadbírói küldött ki annak megállapítására, hogy mennyiben volt jogos és szükséges a fegyverhasználat. Zendülés egy tót faluban. op.cit. 7.p.

⁸⁶ Ezt a következtetést a Curia ítéletéből vontuk le, amelyben a LV. rendű vádlott a legmagasabb szám. Bűnügyek. 3-4.p.

⁸⁷ FINKEY: 152.p. ; HEXNÉR: 153-155.p.

⁸⁸ Bűnügyek. op.cit. 3-4.p.

⁸⁹ TATÁR

⁹⁰ Törvényszéki Csarnok. (*Budapesti Hírlap*. 264.sz.) 15.p.

⁹¹ Hlinka a szegedi államfogházban. 4.p.

⁹² A nap eseményei. 6.p. ; Bűn és bűnhődés. (*Szeged és Vidéke*. 282.sz.) 10.p. ; Bűn és bűnhődés. (*Szeged és Vidéke*. 285.sz.) 8.p.

⁹³ HLINKA ilyen tartalmú kijelentést tett 1925. VI. 4-én a pozsonyszent-györgyi emlékmű avatáson. SZÁDECZKY: 8.p. + 33.p. ; OLAY: 318.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):**MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK**

- CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (8.;11.;16.;20.;) — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
- CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* (10.;) — CSAPÓ Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* Pécs, 2007, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 204 p. HU-ISBN 978 963 94 9887 7. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
- FINKEY (87.;) — FINKEY Ferencz: Kérdés feltétele gyilkosság esetén különös tekintettel a tettazonosságra. A beszámíthatóságot kizáró ok befoglalása a fő kérdésbe. *Büntető Jog Tára – Büntetőjogi Judicatura, rendeletek, értekezések gyűjteménye*, LIX.köt. (1909) 12.sz. 150-152.p.
- GALÁNTAI (12.;) — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.
- HEXNÉR (87.;) — HEXNÉR GYULA: Az esküdtekhez intézet kérdések megállapítása. *Büntető Jog Tára – Büntetőjogi Judicatura, rendeletek, értekezések gyűjteménye*, LIX.köt. (1909) 13.sz. 153-156.p.
- HOLEC (2.;37.;) — ROMAN HOLEC: *Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť.* [A Csernovái tragédia és a szlovák társadalom.] Túrócszentmárton 1997, Matica Slovenska. 296 p. SK-ISBN 807 09 0436 4
- MÉSZÁROS — NÉMETH — PUKÁNSZKY (21.;) — MÉSZÁROS István — NÉMETH András — PUKÁNSZKY Béla: *Bevezetés a pedagógia és iskola-történetébe.* Budapest, 1999, Osiris Kiadó. 480 p. HU-ISBN 963 37 9343 2.
- NÉMETH István (61.;) — NÉMETH István (szerk.): *Európa nemzetközi rendszere a két világháború között.* 21-42.p. In NÉMETH István et al. (szerk.): *20. századi egyetemes történet.* Budapest, 2005, Osiris Kiadó.
- I.köt. *Európa.* 426 p. HU-ISBN 978 963 38 9759 1.
- II.kötet *Európán kívüli országok.* 388 p. HU-ISBN 978 963 38 9759 9.

- OLAY
(93.)) — OLAY Ferenc: *A magyar kultúra válságos évei 1918-1927*. Budapest, 1927, Magyar Nemzeti Szövetség, 337 p.
- PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945*. (5.;14.)) — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945*. Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0./A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.
- PÖLÖSKEI
(65.;68.)) — PÖLÖSKEI Ferenc: A dualizmus világperiódusa (1890-1918). 490-546.p. In GERGELY András et al. (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Budapest, 2005, Osiris kiadó. 556 p. HU-ISBN 963 38 9385 2./Osiris Tankönyvek./ HU-ISSN 1218-9855.
- REKTOR
(9.)) — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 093 42 1401 8.
- SETON-WATSON
(70.)) — Robert William SETON-WATSON: *The future of Austria—Hungary and the attitude of the Great Powers*. [Ausztria-Magyarország jövője és a nagyhatalmak beállítottsága.] London, 1907, Archibald Constable. 77 p.
- STEIER
(34.)) — STEIER Lajos: *A tót kérdés. I. A tót nemzetiségi mozgalom fejlődésének története*. Liptószentmiklós, 1912, Steier Izidor könyvnyomdája. 354 p.
- SZARKA
(33.)) — SZARKA László: *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika*. Pozsony, 1995, Kalligram Könyvkiadó. 345 p. SK-ISBN 807 14 9318 X.
- SZÁDECZKY
(93.)) — SZÁDECZKY K. Lajos: *A békerevizió kérdése*. Budapest, 1926. Magyar Nemzeti Szövetség. 150 p.

TANULMÁNYOK

- DEMMEI
(1.;26.;28.;39.;48.)) — DEMMEI József: Az elfelejtett sortűz társadalom- és technikátörténeti gondolatok az 1907. évi csernovai események kapcsán. *Első század*, V.évf. (2006) 1.sz. 125-148.p. HU-ISSN 1419-5127.

- JESZENSZKY: Magyarország az I. világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban. (60.;69.;72.;73.;) — JESZENSZKY Géza: Magyarország az I. világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban. 405-432.p. In NÉMETH Mária (szerk.): *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1971-1972*. Budapest, 1973, Országos Széchényi Könyvtár. 443 p. HU-ISSN 0524-8868.
- JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?” (55.;58.;62.;63.;66.;67.;75.;) — JESZENSZKY Géza: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?” *Történelmi Szemle*, XX.évf. (1977) 2.sz. 209-246.p. HU-ISSN 0040-9634.
- JESZENSZKY: Magyarország a brit gondolkodásban és külpolitikában, 1848-tól 1945-ig. (57.;64.;) — JESZENSZKY Géza: Magyarország a brit gondolkodásban és külpolitikában, 1848-tól 1945-ig. *Külgvi Szemle*, XIII.évf. (2014) 2.sz. 150-175.p. HU-ISSN 1587-9089.
- MARTIN (4.;) — Daniel MARTIN: La maréchaussée au XVIIIe siècle. Les hommes et l'institution en Auvergne. [A maréchaussée a XVIII. században. Férfiak és jogintézmény Auvergne-ben.] 91-117.p. Jean-Noël LUC (szerk.): *Histoire des gendarmes, de la Maréchaussée à nos jours*. [A csendőrség története, a maréchaussée-től napjainkig.] Párizs, 2016, Nouveau Monde Éditions. 448 p. FR-ISSN 978 236 94 2238 9. /Annales historiques de la Révolution française. [A francia forradalom történeti évkönyvei]./ FR-ISSN 0003-4436.
- NAGY Vilmos Márton (49.;) — NAGY Vilmos Márton: A csernovai tragédia magyar sajtója. *Történeti tanulmányok*, XXI.évf. (2012) 20.sz. 143-154.p. HU-ISSN 1217-4602.
- ÖRY (5.;) — ÖRY Károly: A Maréchaussée-től a Gendarmerie Nationale-ig. A Francia Csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 75-77.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar

- Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig*” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PRITZ: 20. századi magyar külpolitika. (56.;) — PRITZ Pál: 20. századi magyar külpolitika. *Korunk*, XXI.évf. (2010) 4.sz. 46-58.p. HU-ISSN 1222-8338.
- PRITZ: Magyarország helye 20. századi Európában. (56.;) — PRITZ Pál: Magyarország helye 20. századi Európában. 27-50.p. In PRITZ Pál — SIPOS Balázs et al. (szerk.): *Magyarország helye a 20. századi Európában*. Budapest, 2002, Magyar Történelmi Társulat. 212 p. HU-ISBN 963 20 2254 8.
- SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. *Hadtudományi Tájékoztató*, I.évf. (1985) 2.sz. 88-100.p. HU-ISSN 1419-7758.
- SZAKÁLY: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. (A Magyar Királyi Csendőrség). *Főiskolai Figyelő Plusz*, I. évf. (1990) 2. sz. 2013-2018. p. HU-ISSN 0866-4404.
- SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I.évf. (1991) 1.sz. 38-44. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945*” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, III.évf. (1993) 4.sz. 51-58.p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által rendezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme*.” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. *Szivárvány, irodalmi, művészeti és kritikai szemle*, XVI.évf. (1995) 1.sz. 136-147.p. HU-ISSN 0270-5508.
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. 85-98.p. In PARÁDI József et al. (szerk.): *Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 401 p. HU-ISBN 978 615 80 3094 6. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 2./ HU-ISSN 2064-4728.
- ZACHAR (6.;) — ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* VII.évf. (1997) 8.sz. 105-109.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, hangzott el, Budapesten a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig*” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZÉTÉNYI (17.;) — ZÉTÉNYI Zsolt: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati szabályai a Magyar Rendőrség jelenlegi fegyverhasználati szabályai tükrében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXVII.évf. (2017) 53.sz. 161-180.p. HU-ISSN 1216-6774. 166.p.

ZAKAR — ZAKAR Péter: Haynau egyházi áldozatai.
(7.;) *Aetas*, XV.évf. (2000) 1-2.sz. 62-81.p. HU-
ISSN 0237-7934.

CIKKEK

Bűn és bűnhődés (*Sze- — Bűn és bűnhődés (Szerkesztőségi közle-
ged és Vidéke*. 282.sz.) *mény) Szeged és Vidéke*, VI.évf. (1907) de-
(92.;) cember 8. 282. sz. 10.p.

Bűn és bűnhődés (*Sze- — Bűn és bűnhődés (Szerkesztőségi közle-
ged és Vidéke*. 285.sz.) *mény) Szeged és Vidéke*, VI.évf. (1907)
(92.;) december 12. 285.sz. 8.p.

Bűnügyek. — Bűnügyek. (Szerkesztőségi közlemény) *Ügy-
(86.;88.;) védek lapja*, XXVI.évf. (1909) 31.sz. 3-4.p.

Csernova. — Csernova. (Szerkesztőségi közlemény)
(50.;) *Pesti Napló*, LVIII.évf. (1907) október 31.
258.sz. 1.p.

Csernova a Házban. — Csernova a Házban. (Szerkesztőségi köz-
(50.;) lemény) *Budapesti Hírlap*, XXVII.évf.
(1907) október 31. 258.sz. 4-5.p. ;

A csernovai lázadás. — A csernovai lázadás. (Szerkesztőségi köz-
(52.;) lemény) *Ellenzék*, (Kolozsvár) XXVIII:évf.
(1907) október 30. 248.sz. 2.p.

A csernovai vérfürdő. — A csernovai vérfürdő. (Szerkesztőségi
(51.;) közlemény) *Budapesti Napló* XII.évf. (1907.
október 30.) 257.sz. 1.p.

A csernovai vérfürdő — A csernovai vérfürdő a képviselőházban.
a képviselőházban. *Friss Újság*, XII.évf. (1907) október 31.
(51.;) 258.sz. 1-2.p.

A csernovai vérontás. — A csernovai vérontás. (Szerkesztőségi köz-
(50.;) lemény) *Pesti Napló*, LVIII.évf. (1907)
október 30. 257.sz. 8.p.

A csernovai zendülés. — A csernovai zendülés. (Szerkesztőségi köz-
(*Budapesti Hírlap*) lemény) *Budapesti Hírlap*, XXVII.évf. (1907)
(50.;81.;) október 30. 257.sz. 8-9.p.

A csernovai zendülés. — A csernovai zendülés. (Szerkesztőségi köz-
(*Pesti Napló*) lemény) *Pesti Napló*, LVIII.évf. (1907)
(50.;) október 31. 258.sz. 4-6.p.

A csernovai zendülés. — A csernovai zendülés. Csarnok. (Szer-
Csarnok. kesztőségi közlemény) *Friss Újság*, XIII.évf.
(42.;) (1908) 60.sz. március 8. 8.p.

A halottnak mindegy. — A halottnak mindegy. (Szerkesztőségi köz-
(51.;) lemény) *Népszava*, XXXV.évf. (1907) ok-
tóber 30. 257.sz. 4.p.

- Hírek. (*Népszava*) — Hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Nép-szava*,
(45.;) XXXV.évf. (1907) november 5. 262.sz. 5-6.p.
- Hírek. (*Az Újság*) — Hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Az Új-
(78.;79.;)* ság, V. évf. (1907) november 1. 259.sz. 7.p.
- Hlinka a szegedi állam- — Hlinka a szegedi államfogházban. *Szeged és
fogházban.* *Vidéke*, VII.évf. (1908) március 7. 57.sz. 4.p.
(91.;)
- Horvátok és nemzeti- — Horvátok és nemzetiségek. (Szerkesztőségi
ségek. közlemény) *Budapesti Hírlap*, XXVII.évf.
(50.;) (1907) október 30. 257.sz. 1.p.
- Indemnitás és horvát — Indemnitás és horvát kérdés. (Szerkesztőségi
kérdés. közlemény) *Pesti Napló*, LVIII.évf. (1907)
(50.;) október 30. 257.sz. 2.p.
- Az indemnítási vita – — Az indemnítási vita – a képviselőház
a képviselőház ülése. (Szerkesztőségi közlemény) *Népszava*,
(51.;) XXXV.évf. (1907) október 30. 257.sz. 9.p.
- Két kép. — Két kép. (Szerkesztőségi közlemény) *Buda-pesti
(50.;) Hírlap*, XXVII.évf. (1907) október 29. 256.sz. 1.p.
- Kik a gyilkosok? — Kik a gyilkosok? (Szerkesztőségi közle-
(51.;) mény) *Népszava*, XXXV.évf. (1907) októ-
ber 31. 258.sz. 1.p. + 4-5.p.
- LOJKÓ — RADY — — LOJKÓ Miklós — RADY Martyn — WALKER
WALKER Angus: Obituary László Péter (1929-2008).
(59.;) [Nekrológ Péter Lászlóról (1929-2008)] *Central Europe*, VI.évf. (2008) 2.sz. 85-90.p. GB-
ISSN 1479-0963.
- Magyar iskolaegyesü- — Magyar iskolaegyesület. Björnson és Cser-
let. Björnson és Cser- nova. (Szerkesztőségi közlemény) *Népszava*,
nova. XXXV.évf. (1907) október 29. 256.sz. 4.p.
(51.;)
- Mészárlás Rózsahe- — Mészárlás Rózsahegyen. (Szerkesztőségi
gyen. közlemény) *Népszava*, XXXV.évf. (1907)
(51.;) október 29. 256.sz. 7-8.p.
- A nap eseményei. — A nap eseményei. (Szerkesztőségi közlemény)
(92.;) *Szeged és Vidéke*, VI.évf. (1907) december 4.
278.sz. 6.p.
- Napi hírek. (*Buda- — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény)
pesti Hírlap*) *Budapesti Hírlap*, XXVII.évf. (1907) no-
(82.;) vember 8. 265. sz. 10.p.
- Napi hírek. (*Pesti Hír- — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) Pes-
lap*, 257.sz.) *ti Hírlap*, XXXIX.évf. (1907) október 30.
(50.;) 257.sz. 13.p.

- Napi hírek. (*Pesti Hírlap*. 283.sz.) — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Hírlap*, XXIX.évf. (1907) november 29. 283.sz. 13.p.
(84.;)
- Napi hírek. (*Pesti Napló*. 265.sz.) — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló*, LVIII.évf (1907) november 8. 265.sz. 10.p.
(82.;)
- Napi hírek. (*Pesti Napló*. 268.sz.) — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló*, LVIII.évf. (1907) november 12. 268.sz. 13.p.
(83.;)
- Napi hírek. (*Magyarország*) — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Magyarország*, XIV. évf. (1907) október 31. 258. 10.p.
(77.;79.;)
- Nemzetiségek és horvátok. A képviselőház mai ülése. — Nemzetiségek és horvátok. A képviselőház mai ülése. (Szerkesztőségi közlemény) *Friss Újság*, XII.évf. (1907) október 31. 258.sz. 1-2.p.
(51.;)
- NÉMETHY — NÉMETHY Ferencz: Rövid visszapillantás a csendőrség 25 éves történetére. *Csendőrségi Lapok*, I.évf. (1907) 1.sz. 1-5.p.
(19.;)
- PERESZLÉNYI — PERESZLÉNYI Zoltán: A csernovai eset hiteles története – levél a szerkesztőhöz. *Budapesti Hírlap*, XXVII.évf. (1907) november 21. 276.sz. 6.p.
(38.;43.;47.;)
- Szemle-belföld. — Szemle-belföld. (Szerkesztőségi közlemény) *Népszava*, XXXV.évf. (1907) október 30. 257.sz. 2.p.
(51.;)
- Templomszentelés vérfürdővel. (*Kis Újság*) — Templomszentelés vérfürdővel. (Szerkesztőségi közlemény) *Kis Újság*, XXI.évf. (1907) október 30. 257.sz. 1.p.
(50.;)
- Templomszentelés vérfürdővel. 12 halott, 26 sebesült. — Templomszentelés vérfürdővel. 12 halott, 26 sebesült. (Szerkesztőségi közlemény) *Friss Újság*, XII.évf. (1907) október 29. 256.sz. 7.p.
(51.;)
- Templomszentelés vérfürdővel. (*Pesti Hírlap*) — Templomszentelés vérfürdővel. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Hírlap*, XXXIX.évf. (1907) október 29. 256.sz. 9-10.p.
(50.;52.;54.;)
- A titkos tűz. — A titkos tűz. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Hírlap*, XXXIX.évf. (1907) október 29. 256.sz. 1.p.
(50.;)
- Tótok véres zendülése. — Tótok véres zendülése. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló*, LVIII.évf. (1907) október 29. 256.sz. 6-7.p.
(50.;)

- Törvényszéki Csarnok. — Törvényszéki Csarnok. (Szerkesztőségi
(*Budapesti Hírlap*. 60.sz.) közlemény) *Budapesti Hírlap*, XXVIII.évf.
(42.;) (1908) 60.sz. március 8. 19.p.
- Törvényszéki Csarnok. — Törvényszéki Csarnok. (Szerkesztőségi
(*Budapesti Hírlap*. 264.sz.) közlemény) *Budapesti Hírlap*, XXVII.évf.
(90.;) (1907) november 7. 264. sz. 15.p.
- Törvényszék. (*Népszava*) — Törvényszék. (Szerkesztőségi közlemény)
(42.;) *Népszava*, XXXVI.évf. (1908) 59.sz. március 8. 12.p.
- Törvényszék. (*Pesti Napló*) — Törvényszék. (Szerkesztőségi közlemény)
(42.;) *Pesti Napló*, LIX.évf. (1908) Március 8. 60.sz. 23.p.
- Véres templomavatás. — Véres templomavatás. *Friss Újság*, XII.évf.
(51.;) (1907) október 30. 257.sz. 5.p.
- Véres templomszentelés. — Véres templomszentelés. (Szerkesztőségi
(45.;52.;54.;) közlemény) *Az Újság*, V.évf. (1907) október 29. 256.sz. 6-7.p.
- Véres zendülés egy tót faluban. — Véres zendülés egy tót faluban. — Pán-
— Pán-szláv agitátorok áldozatai. (Szerkesztőségi közlemény) *Magyarország*, XIV.évf.(1907)
(76.;) október 29. 256.sz. 6.p.
- Vérrel szentelt templom. — Vérrel szentelt templom. (Szerkesztőségi
(51.;) közlemény) *Friss Újság*, XII.évf. (1907) október 29. 256.sz. 1.p.
- Zendülés egy tót faluban. — Zendülés egy tót faluban. (Szerkesztőségi
(46.;50.;80.;85.;) közlemény) *Budapesti Hírlap*, XXVII.évf.
(1907) október 29. 256.sz. 7-8.p.
- KATUS — KATUS László: *Kőzapor és golyózapor. A csernovai sortűz 1907. Rubicon*, XIX.évf.
(15.;29.;35.;36.;53.;) (2008) 4.sz. 52-53.p. HU-ISSN 0865-6347.

BIOGRÁFIÁK

- KEMPELEN — KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok.
(38.;) Budapest, 1932, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata.
- I.köt. *Aágh – Bazzendorff*. 1911, 503 p.
- II.köt. *Bebek – Byzó*. 1911, 488 p.
- III.köt. *Caballini – Ezbar*. 1912, 479 p.
- IV.köt. *Fa – Ház*. 1912, 503 p.
- V.köt. *Hé – Kezy*. 1913, 464 p.
- VI.köt. *Kár – Lyukáts*. 1913, 447 p.

- VII.köt. *Maár – Nizsnyay*. 1913, 472 p.
- VIII.köt. *Noéh – Quiwal*. 1914, 456 p.
- IX.köt. *Raperger – Syxt*, 1915, 484 p.
- X.köt. *Szabad – Üveges*. Győr, 1931, 461 p.
- XI.Köt. *Vaál – Zsyska*. Győr, 1932, 610 p.

- SZINYEI
(27.;31.;41.;
- SZINYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest, Hornyánszky.
- I.köt. *Aachs – Bzenszki*. 1891, 1440 p.
- II.köt. *Caban – Exner*. 1893, 1474 p.
- III.köt. *Fa – Gwóth*. 1894, 1582 p.
- IV.köt. *Gyalai – Hirtl.*. 1896, 1492 p.
- V.köt. *Iczés – Kempner*. 1897, 1468 p.
- VI.köt. *Kende – Kozocska*. 1899, 1456 p.
- VII.köt. *Köberich – Loysch*. 1900, 1440 p.
- VIII.köt. *Löbl – Minnich*. 1902, 1446 p.
- IX.köt. *Mircse – Osvaldt*. 1903, 1450 p.
- X.köt. *Ótocska – Popea*. 1905, 1440 p.
- XI.köt. *Popeszkú – Rybay*. 1906, 1430 p.
- XII.köt. *Saad – Steinensis*. 1908, 1438 p.
- XIII.köt. *Steiner – Télfy*. 1909, 1440 p.
- XIV.köt. *Telgárti – Zsutai*. 1914, 1958 p.

KÉZIRATOK

- NAGY László
(32.;)
- NAGY László: *Az „ifjabb” Andrássy – ifj. gr. Andrássy Gyula politikai, tudományos és kulturális tevékenységének fő irányelvei*. PhD értekezés. (PPKE-BTK) Kézirat. Budapest, 2014, 248 p.

- TATÁR
(89.;)
- TATÁR Mária Magdolna: Bjornson és szlovák informátorai: Mi történt Csernován? - Andrej Hlinka perének sajtóvisszhangja. In JANKOVICS József — MONOK István — NYERGES Judit (szerk.): *A magyar művelődés és a kereszténység. A IV. nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai, Róma-Nápoly, 1996. szeptember 9-14.* Budapest - Szeged, 1998, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság - Scriptum Rt. 1420 p. HU-ISBN 963 83 3556 4.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

- ANDICS — ANDICS Erzsébet (szerk.): *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848-49-ben*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat.
 (6.;7.;) - I.köt. *Iratok: 1844. július 4. - 1848. március 12.* 1952, 583 p.
 - II.köt. *Iratok: 1848. március 15. - 1849. március 4.* 1952, 559 p.
 - III.köt. *Iratok: 1849 március - 1850 április.* 1965, 543 p.
 /Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris./ HU-ISSN 0230-0915.

- Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelső manifestumok és szózatoknak, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországon kiadott Hirdetményeknek. Buda, 1949, Staatskanzlei. 252 p. + 61 p. függelék.
- Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelső manifestumok és szózatoknak, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországon kiadott Hirdetményeknek. (7.;) —

- KEMÉNY — KEMÉNY Gusztáv Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában*. Budapest. Tankönyvkiadó. HU-ISBN 963 17 8067 8.
 (15.;38.;44.;) - 1. köt. *1867-1892.* 1952, 919 p.
 - 2. köt. *1892-1900.* 1956, 967 p.
 - 3. köt. *1900-1903.* 1964, 717 p.
 - 4. köt. *1903-1906.* 1966, 749 p.
 - 5.köt. *1906-1913.* 1971, 739 p.
 - 6. köt. *1913-1914.* 1985, 341 p.
 - 7.köt. *1914-1916.* 1999, 810.p.
 HU-ISBN 963 83 1260 2.

SZÓTÁRAK

- ERDŐ — ERDŐ Péter: *Latin-magyar egyházjogi kis-szótár*. Budapest, 1996, Márton Áron Kiadó. 60 p. Studia Theologica Budapestinensia 6., Márton Áron Kiadó, Budapest, 1996. 73.p.
 (32.;) —

LEXIKONOK

- Révai Nagy Lexikona. — Révai Nagy Lexikona. Budapest, 1935, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság. 16632 p.
 (30.;) —

STATISZTIKÁK

- A Magyar Szentkorona országainak 1910. évi népszámlálása.* (23.;) — *A Magyar Szentkorona országainak 1910. évi népszámlálása.* Budapest, 1910, Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. 880 p.

SZABÁLYZATOK

- SZUT-1881 (14.;) — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda és Részvénytársaság. 191 p.
- SZUT-1888. (18.;) — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1888, Pesti Könyvnyomda Rt. 224 p.

JOGSZABÁLYOK

- Nr.272/1849. (6.;) — Nr.272/1849. Kaiserliche Verordnung vom 8. Juni. 1849. womit die Errichtung einer Gendarmerie im ganzen Umfange des österreichischen Kaiserthums nach den angetragenen Grundzügen genehmigt wird. [Császári rendelet, mellyel az Osztrák Birodalom teljes területére kiterjedő hatáskörű csendőrség állíttatik fel.] *Reichs – Gesetz – Blatt für das Kaiserthum Österreich*, [Bírodalmi Törvénylap az Osztrák Császárság számára] (1849) 297.p.
- 1868/XLIV.tc. (25.;) — 1868/XLIV.tc. a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában.
- 1873/XXI.tc. (3.;) — 1873/XXI.tc. az 1873. évi államköltségvetésről.
- 1881/II.tc. (13.;) — 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről.
- 1907/XXVII.tc. (24.;) — 1907/XXVII.tc. a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól.

Mellékletek jegyzéke:

- I.sz. melléklet
Mannlicher karabély.
- II.sz. melléklet
1910-es népszámlálási adatok a Magyar Királyságban.
- III.sz. melléklet
Andrej HLINKA fiatal papként.
- IV.sz. melléklet
Az Andrej HLINKA szervező munkája nyomán felépített csernovai templom.
- V.sz. melléklet
Andrej HLINKA előállításakor.

I.sz. melléklet

Mannlicher karabély.

Az 1895M Mannlicher karabély ürmérete 8mm volt. A fegyver súlya 3 930 gr, a hossza pedig szurony nélkül 1 272 mm volt. Őt löszert magába foglaló tárból töltőfogás alkalmazása nyomán lehetett a fegyverrel egyeslővéseket leadni. A lövedékek kezdősebessége 620 m/sec volt. Az irányzéka íves csapóirányzék volt. Általában 500 méteres távolságra — távcső nélkül — volt alkalmas célzott lövés leadására.

A Magyar Királyságban — a világ más országaihoz hasonlóan — a rendvédelmi testületek a haderőben rendszeresített fegyvereket szereztek be, mivel a rendvédelmi testületek olyan korlátozott létszámmal rendelkeztek, hogy azok számára külön fegyvertípus kialakítása nem lett volna gazdaságos.

A Mannlicher karabély a századforduló korszerű lőfegyvere volt. Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének lőfegyvere a hadba lépéskor 1/3 arányban tartalmazott Mannlicher karabélyokat.

Forrás ! LUGOSI József: Adalékok az I. világháború ismétlőpuskáinak és karabélyainak fejlődéstörténetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények*, CI.évf. (1988) 1.sz. 93-120.p. HU-ISSN 0017-6540.

II.sz. melléklet

1910-es népszámlálási adatok a Magyar Királyságban

Magyar nyelvű	9 944 627 fő
Német nyelvű	1 903 357 fő
Tót (szlovák)	1 946 357 fő
Oláh (román)	2 948 186 fő
Ruthén	464 270 fő
Horvát	194 808 fő
Szerb	461 516 fő
Egyéb	401 412 fő
Összlélekszám	18 264 533 fő

Forrás! *A Magyar Szentkorona országainak 1910. évi népszámlálása.* Budapest, 1910, Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. 880 p.

III.sz. melléklet

Andrej HLINKA fiatal papként.

Forrás ! A csernovai zendülés. *Tolnai Világlapja*, VII.évf. (1907) november 10. 46.sz. 1788.p.

IV.sz. melléklet

***Az Andrej HLINKA szervező munkája nyomán felépített
csernovai templom.***

Forrás ! A csernovai zendülés. *Tolnai Világlapja*, VII. évf. (1907) november 10. 46. sz. 1788.p. (A szépirodalmi képes hetilap fényképészének felvétele.)

V.sz. melléklet

Andrej HLINKA előállításakor.

Forrás ! A csernovai zendülés. *Tolnai Világlapja*, VII. évf. (1907) november 10. 46. sz. 1788.p.